

Олена Зеленіна

СВІТОВЕ МІСТО ХАРКІВ

КНИГА ДЛЯ ШКОЛЯРІВ
ТА ЇХ БАТЬКІВ

За редакцією
Володимира Семиноженка
та Сергія Куделка

Справжня історія

Харків
«ФОЛІО»
2019

ЗМІСТ

<i>Володимир Семиноженко. Слово до читачів</i>	5
Скільки років Харкову?	6
Загадка народження міста	9
Що таке Шарукань?	11
Хто такий Харко?	13
Що створив Квітка?	16
Харківська фортеця	18
Звідки з'явилися старовинні гармати на майдані Конституції?	21
Свято-Покровський чоловічий монастир і собор	23
Покровителька Харкова і всієї землі Слобідської	25
Дзвони Покровського монастиря	27
Харківський колегіум	29
Григорій Сковорода в Харкові	31
XVIII століття в Харкові	34
Чудові будівлі XVIII століття	36
Місто та інновації	39
Харківський університет	42
Хто такий Василь Каразін?	45
XIX століття в історії Харкова	48
Харківський практичний технологічний інститут і «Значення фантазії для інженерів»	52
Видатні технології, які з'явилися в Харкові	54
Дивовижні будівлі XIX століття	57
Хто такий Олексій Бекетов?	60
Бурхливий економічний розвиток	63
Харків і підприємництво	65
Що таке «харківський модерн»?	68
Місто нобелівських лауреатів	71

Володимир Вернадський і вчення про ноосферу	74
Держпром і столиця	76
Харків — радянське індустріальне місто	78
Соцмістечко «Новий Харків»	81
Де вперше в СРСР розщепили ядро атома?	84
Пам'ятник Тарасу Шевченку і «Березіль»	86
Хто створив найкращий танк Другої світової війни?	89
Харків у Другій світовій війні	91
Місто-мільйонник і Дім зі шпилем	94
Дзеркальний струмінь	96
Юрій Кнорозов і загадкові письмена майя	98
Харків ракетно-космічний і Володимир Сергєєв	100
Світове місто — що це означає?	103

СЛОВО ДО ЧИТАЧІВ

Дорогі читачі!

Якщо ви тримаєте в руках цю книжку, отже, ви любите своє місто й цікавитесь його історією. Ви, безумовно, знайомі з головними вулицями й майданами Харкова. Із сотень пам'ятників Великому Кобзарю ви вирізняєте саме наш видатний монумент Тарасові Шевченкові — іншого такого нема ніде в світі. Центральний парк імені Максима Горького, вулиця Сумська, Дзеркальний струмінь — це ті перлини, славні місця, які створюють неповторне обличчя Харкова.

І ви, ясна річ, задумувалися: як виникло наше улюблене місто? Скільки йому років? Хто його створював? Які видатні люди тут жили, працювали, училися, споруджували історичні об'єкти, творили музику, писали картини, робили наукові відкриття? Чому Харків називають науковою столицею України?

Щоб відповісти на ці питання, і була написана книжка «Світове місто Харків». Прочитайте її, і місто занурить вас у свою історію, відкриє свої таємниці.

Маю надію, що, читаючи цю книжку, ви так само, як і я, забажаєте не лише захоплюватися величчю й красою нашого міста, але й примножувати його багатства.

Адже де б ви не перебували в майбутньому, чим би не займалися, ви назавжди залишитеся харків'янами. Саме це об'єднує всіх нас, таких різних мешканців столиці Слобожанщини.

З побажаннями успіхів і удачі —

*Ваш Володимир Семиноженко,
академік Національної академії наук України,
почесний громадянин міста Харкова*

СКІЛЬКИ РОКІВ ХАРКОВУ?

Сучасний герб Харкова

Здавалося б, наука, зокрема й історична, знає чимало. Але, на жаль, не все. Коли з'явилося в заплавіні п'яти річок — Лопані, Харкова, Уд, Немишлі (Немишлянки) й Нетечі — місто Харків?

Це було так давно, що вчені й краєзнавці сперечаються про точну дату.

Перша відома історикам письмова згадка про Харків припадає на 1656 рік, коли чугувський воєвода Сухотін отримав царську грамоту на будівництво укріплень над річкою Лопань.

Офіційною ж датою заснування міста, від якого й ведеться

нині його літопис, вважається 1654 рік. Саме тоді тут з'явилися служиві люди для спорудження перших міських мурів, а через два роки Харків став центром воєводства.

Отже, в 2019 році, коли виходить у світ ця книжка, нашому улюбленому місту виповнюється вже 365 років.

В основі міського герба — геральдичний щит, на зеленому полі якого зображені навперехрест наповнений плодами й уквітчаний ріг достатку й оповитий сріблястими зміями кадуцей. Із рогу виглядають червоні яблука, жовті груші й сливи, оранжеві абрикоси й синій виноград.

Зелений колір у геральдиці символізує надію, радість, добро-

ВЫСОЧАЙШЕ утверждёнъ:

21-го Сентября 1781 года.

Харьковскаго Намѣстничества.

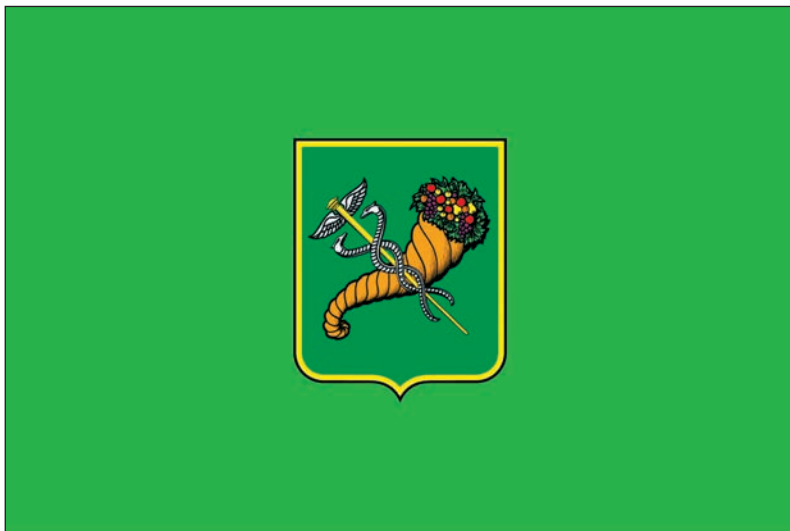

Харьковъ.

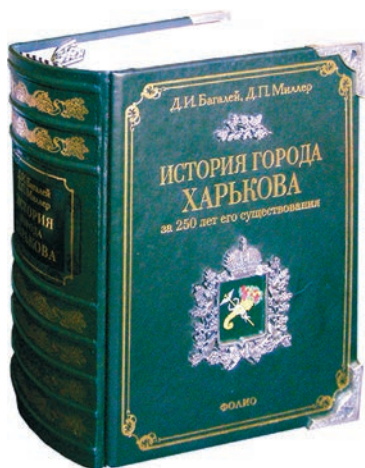
Харьковской губерніи. Губернскій.

Въ зеленомъ полѣ, положенные крестообразно рогъ изобилія съ находящимися въ немъ плодами и швѣтами, и кадуцей или Меркуріевъ жезлъ, изъявляющіе какъ изобиліе окружныхъ странъ того города, такъ и торговлю производимую на бывающей тамъ знатной ярмаркѣ.
(Старый гербъ).

Старовинний герб міста, затверджений Катериною II в 1781 році, з офіційним описом

Прапор Харкова з 1995 року

Д. І. Багалій, Д. П. Міллер.
Історія міста Харкова
за 250 років його існування

бут. Ріг достатку — природні багатства. Кадуцей — неодмінний атрибут античного бога торговців, мандрівників, парламентаріїв Меркурія. Змії довкола кадуцея засвідчують мудрість.

Походження Харкова розглядається і в унікальній монографії Д. І. Багалія і Д. П. Міллера «Історія міста Харкова за 250 років його існування», котра писалася понад десять років і вийшла в двох томах-фоліянтах у 1905-му і 1912 роках.

Міста на землях Дикого Поля будувалися як опорні фортеці для захисту від набігів татар. Цікаво, що під Харковом була прокладена система приміщень і підземних ходів для укриття жителів і евакуювання. Частково таємничі підземелля збереглися до наших днів.

ЗАГАДКА НАРОДЖЕННЯ МІСТА

Донецьке городище. Околиця Харкова

Та як же так? Невже наше місто таке молоде? Усього 365 років! Звісно ж, і в Україні, і в світі є міста набагато давніші — на сотні й навіть тисячі років. А давніше місто — давніша і його історія, отже, більше нагод ним пишатися.

Можливо, є сенс зазирнути вглиб століть: чи не мешкали на нашому досить зручному для життя місці ще більш первісні поселенці?

А місцевість справді дивовижна. Три сотні років тому наші річки повнилися рибою, у густих хащах довкола водилася дичина, а столітні дубові діброви давали чудовий будівельний матеріал для спорудження фортеці й житла.

Кожне нове покоління харків'ян ретельно шукає сліди перших засновників рідного міста. І відшукує!

Іпатіївський літопис — один із найдавніших літописних зводів і найважливіших документальних джерел з історії Київської Русі.

Середина 1420-х років